

Religió, laïcitat, espiritualitat: Quin és el lloc dels ateu en el debat actual?

Entrevista Tatiana Lissitsky a André Comte-Spontville

Traducció de Jordi Corominas.

TL: Llibertat d'expressió, dret a la blasfèmia i respecte de les diferents creences. Els atacs terroristes i els casos de pertorbació a les escoles del minut de silenci per les víctimes han provocat molts interrogants sobre la laïcitat i han revifat el debat entorn del lloc de la religió en la societat francesa.

Però, en un país que compta amb un 30% de no creients, com posicionar-se quan un és ateu? I com viure l'ateisme? Hi ha lloc per l'espiritualitat quan un no creu en Déu?

“Els ateu també tenim conviccions”, va dir el dissenyador Riss, ferit en l'atac contra Charlie Hebdo. Ser ateu, doncs, no és només la negació de Déu, sinó que també és mantenir unes determinades conviccions?

ACS: Per descomptat. L'ateisme, és, sobretot, estar convençut de que no hi ha

1 Entrevista de Tatiana Lissitsky a André Comte-Spontville publicada el 25/01/2015 a *francetvinfo* després de l'atac terrorista a Charlie Hebdo, una revista d'humor francesa en la ciutat de París: http://www.francetvinfo.fr/societe/debats/religion-laicite-spiritualite-quelle-place-pour-les-athees-dans-le-debat-actuel_805105.html

André Comte-Spontville

Déu, però els ateu tenen d'altres conviccions que el seu únic ateisme.

L'ateisme no és ni una filosofia ni una religió. Alguns ateu són humanistes. D'altres no. Alguns son de dretes, d'altres d'esquerra... Els ateu no tenen pas perquè posar-se d'acord entre ells sobre creences positives. Mentre que els cristians estan més o menys d'acord en els dogmes del cristianisme i els musulmans en les grans bases de l'Islam l'única cosa que uneix els ateu és aquesta convicció purament negativa de no creure en cap Déu.

TL: La qüestió de la laïcitat s'ha convertit en el centre del debat després dels atacs a Charlie Hebdo. El concepte d'ateisme va de la mà amb el de laïcitat?

ACS: L'ateisme i el laïcisme són dues coses totalment diferents. És precisament perquè la República Francesa és laica que no és atea. La laïcitat és un tipus d'organització de la ciutat, de la societat. Prohibeix que l'Estat prengui una posició en matèria religiosa.

Un Estat és laic quan l'Estat i les esglésies estan separats. l'Estat no pretén regentar les esglésies i les esglésies no tenen la intenció de governar l'estat. Un Estat laic garanteix el dret a tenir la religió que cadascú vulgui, el dret a no tenir-ne cap i el dret a canviar de religió.

TL: Per tractar de lluitar contra les amalgames², per promoure de nou la laïcitat, i especialment davant les reaccions hostils als homenatges a les persones assassinades, observades en moltes escoles, el govern va anunciar que instauraria ensenyaments morals i laics. Creu que això pot ajudar a lluitar contra els comunitarismes³?

ACS: Ensenyem d'entrada als nens a llegir i escriure correctament. És més important

2 És un terme molt utilitzat a França per denunciar la barreja impròpia i superficial de qüestions diferents. Per exemple, el terrorisme amb la fe musulmana.

3 És important adonar-se que a França el terme comunitarista s'utilitza gairebé sempre de manera pejorativa, per designar formes de etnocentrisme o projectes sociopolítics que pretenen sotmetre els membres d'un grup determinat a les normes que se suposen pròpies d'aquest grup.

que un estudiant de secundària arribi a llegir Pascal, Espinosa, Montaigne i Descartes, que rebre classes de religió o de moral laica. L'escola hi és per transmetre, per donar accés a la cultura. El problema és que cada vegada ho aconsegueix menys. Millor és fer filosofia a l'escola que dues hores de moral o religió mal envestades. Un curs de moral laica no substituirà mai la lectura de les obres mestres del passat. Cal donar als nens una formació intel·lectual que els permeti formar el seu propi judici i ser crítics. La moral no és de l'ordre del coneixement, no es pot aprendre com s'aprèn quant fan dos més dos.

Aquells que pensen que n'hi ha prou amb afegir unes quantes hores d'educació moral o cívica per fer recular les temptacions comunitaristes a França s'enganyen. Parem de demanar perpètuament a l'escola que resolgui els problemes de la societat.

TL: Creu vostè que, com ha dit Michel Houellebecq⁴, amb el retorn de la religió, moren a França la laïcitat i l'ateisme?

ACS: Michel Houellebecq s'equivoca pensant que hi ha un retorn massiu de la religió i que és el final de la laïcitat. Houellebecq percep un procés de retorn a l'espiritualitat, però l'analitza malament. Això que anomenem retorn de la religió és en realitat un retorn a una espiritualitat més reivindicada, més ferma i, de vegades, fins i tot més espectacular, com és el cas de certs moviments islamistes radicals. Però el fonamentalisme catòlic no es queda enrere. Ho hem pogut constatar durant les protestes contra el matrimoni

4 Es tracta d'un escriptor francès molt controvertit i sovint acusat de reaccionari i islamofòbic. Ha estat denunciat per incitació al odi religiós.

per a tots, on alguns grups catòlics reaccionaris van recuperar una mica de visibilitat.

Parem de fer com si l'ateisme estigués amenaçat. Això no és cert. N'hi ha prou en anar a una església catòlica un diumenge al matí per descobrir que tres quartes parts son buides i que la mitjana d'edat és de 70 anys. Pel què fa als musulmans, el seu nombre progressa, efectivament. Però això es deu principalment a la immigració i a la demografia i no a les conversions.

No obstant això, contràriament a la creença popular, l'ateisme segueix creixent a tot el món. Als Estats Units, on encara era extremadament minoritari fa alguns anys, la paraula dels ateu s'ha alliberat en una gran mesura. En quinze anys, el nombre d'ateus s'ha multiplicat per quatre.

TL: Com pot posicionar-se com un ateu en una societat on els debats sobre la religió són omnipresents?

ACS: Aquesta és una raó de més per lluitar i fer valer les nostres conviccions atees. Els fets demostren que el debat és menys sobre la religió que sobre la llibertat d'expressió i el fanatisme. Hem de lluitar contra el fanatisme, combatre aquestes persones que volen imposar per la força una cosa que és en última instància una opinió.

“Es posar un preu molt alt a les pròpies conjuntures fer-ne cremar per elles un home viu” va dir Montaigne ja al segle XVI. En aquest moment ningú sabia, tampoc, qui era el veritable Déu, però els heretges eren cremats en nom de “conjectures”; és a dir, en nom d'opinions completament incertes. El que era veritat en temps de

Montaigne contra la Inquisició Catòlica ho és avui contra el fanatisme islamista. Cal mobilitzar-se contra tot fanatisme, contra tots els que pretenen limitar la nostra llibertat de no creure, d'expressar la nostra incredulitat i fins i tot de blasfemar. El debat no és sobre l'existència o no de Déu. El debat és la llibertat contra el fanatisme.

TL: Molts consideren que la religió satisfà la nostra necessitat d'espiritualitat. Hi ha un lloc per a l'espiritualitat quan un és un ateu?

ACS: Sí, hi ha una espiritualitat sense Déu. La Espiritualitat és la via de l'esperit. Els ateu no tenen pas menys esperit que els altres i estant tan interessats en la vida espiritual com les persones religioses. Estem tan acostumats, després de vint segles d'Occident cristià, a que l'única espiritualitat social disponible sigui una religió, que hem arribat a creure que aquestes dues paraules, la religió i l'espiritualitat, són sinònimes, i que parlar d'una espiritualitat sense Déu sigui una contradicció en els termes. Fals.

La religió és un cert tipus d'espiritualitat, però hi han d'altres espiritualitats no religioses. Només cal mirar pel costat de la Grècia antiga, amb l'estoïcisme o l'epicureisme, o pel costat d'Orient, amb el budisme, el taoisme o el confucianisme, per descobrir que existia i que existeixen encara espiritualitats enormes que no tenen res a veure amb les religions o amb les creences amb Déu.

TL: S'arriba a ser ateu només per rebuig a la religió?

ACS: Et converteixes en un ateu quan trobes que els arguments que van en la

línia de l'ateisme són més forts que els arguments que van en la línia del teisme. Jo mateix vaig ser un cristià sincer, devot i practicant fins a l'edat de 17. Després vaig perdre la fe.

Em defineixo com un ateu no dogmàtic i fidel. Ateu perquè no crec en cap Déu. Ateu no dogmàtic perquè reconec que el meu ateisme no és pas un saber sinó una creença, una convicció, una opinió. En realitat, ningú sap si Déu existeix o no, i és precisament perquè no ho sabem que es planteja la qüestió de creure-hi o no. Si et trobes amb algú que diu: "Jo sé que Déu no existeix", això no és un ateu, és un ximple. De la mateixa manera, el que diu: "Jo sé que Déu existeix" és un ximple que té fe.

Finalment, jo em reivindico a mi mateix com un ateu fidel, perquè continuo compromès amb una sèrie de valors morals, culturals i espirituals que van néixer majoritàriament en les tres grans religions monoteistes i que han estat transmèsos durant segles per la religió. Res no prova que aquests valors humans necessitin un déu per existir, però tot prova que necessitem aquests valors per sobreviure d'una manera que, em sembla a mi, sigui humanament acceptable. No és perquè sóc un ateu que negaré 3000 anys de civilització judeocristiana, o que refusaré la grandesa del missatge humà dels Evangelis.

TL: Creure en Déu sembla tranquil·litzador en molts temes, com la mort o el significat de la vida. És difícil ser ateu?

ACS: Al principi, pot semblar així. La vida sembla més fàcil si creiem que un déu d'amor vetlla per nosaltres, tots anirem

al cel i que trobarem als éssers estimats que hem perdut. L'ateisme porta a confrontar-se realment amb la tragèdia, a tenir compte i prendre's seriosament, sense cap mena de consol, tot allò que hi ha d'espantós, decebedor i desesperant en la condició humana.

Però això no és pas una raó per deixar d'estimar la vida. Més aviat, és perquè la vida s'acabarà, i és la única vida que ens serà donada, que importa viure-la tan intensa i alegrement com sigui possible. Camus va dir: "No podem pensar en l'absurd (o la tragèdia) sense somiar d'escriure un tractat de la felicitat."